

Катерина А. Алексеева*

СУТНІСНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУВАННЯ ЕКОНОМІКОЮ: КРАТОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

В статті здійснено дослідження сутнісних засад кратологічного підходу державного регулювання економікою. Встановлено, що практично у всіх традиційних суспільствах домінував вимушений принцип побудови управлінських відносин у системі ([індивід-суспільство] – держава), що відбилося у таких теоріях держави, як: теологічна, класова, суспільного договору та інші. На підставі виділених сучасних підходів до тлумачення сутності і ролі держави в умовах сучасності, встановлено, що кратологічний підхід вирізняється своєю цілісністю та різноманітністю охоплення.

В статті досліджено інституціонально-правовий «трикутник» зв'язків [влада – держава – право] та розкрито певний сенс кожного елемента на засадах кратологічного підходу.

Представлено варіанти взаємодії держави і права, які відображають різні позиції стосовно взаємодії держави як владної структури і права. Розкрито наслідки недооцінки чи ігнорування залежності інституціональних зв'язків в розгорнутій системі взаємодій [державна (влада – право) громадське суспільство]. Доведено, що існує як пряма, так і обернена залежність цих інститутів.

Охарактеризовано підходи науковців до характеристики взаємовідносини у системі [державна – влада – право]. Встановлено, як теоретики кратології характеризують політичну владу, державну владу, право. Політичну владу теоретики кратології характеризують як розробку і впровадження у життя політичних програм усіма суб'єктами політичної системи, а також різними неформальними угрупованнями за допомогою правових і політичних норм.

Ключові слова: державне регулювання, економічна конкуренція, інституціонально-економічний суб'єкт національної економіки, кратологічний підхід.

Рис. 2. Літ. 10.

DOI: 10.32752/1993-6788-2024-1-272-91-95

Kateryna A. Alekseeva

THE ESSENTIAL PRINCIPLES OF STATE REGULATION OF THE ECONOMY: CRATOLOGICAL APPROACH

The article examines the fundamental principles of the cratological approach to state regulation of the economy. It was established that practically all traditional societies were dominated by the forced principle of building management relations in the system ([individual-society]-state), which was reflected in such theories of the state as: theological, class, social contract, and others. On the basis of selected modern approaches to the interpretation of the essence and role of the state in modern conditions, it was established that the cratological approach is distinguished by its integrity and diversity of coverage.

The article examines the institutional-legal "triangle" of connections [power – state – law] and reveals a certain meaning of each element on the basis of the cratological approach.

Variants of the interaction of the state and law are presented, which reflect different positions regarding the interaction of the state as a power structure and law. The consequences of underestimating or ignoring the dependence of institutional relations in the developed system of interactions [state (power – law) public society] are revealed. It is proved that there is both direct and inverse dependence of these institutions.

* National Academy of Management. Ukraine.

The approaches of scientists to the characterization of the relationship in the system [state – power – law] are characterized. It is established how theorists of cratology characterize political power, state power, and law. The theorists of cratology characterize political power as the development and implementation of political programs by all subjects of the political system, as well as by various informal groups with the help of legal and political norms.

Keywords: competitive behavior, economic competition, institutional and economic subject of the national economy, functional approach.

Peer-reviewed, approved and placed: 14.02.2024.

Постановка проблеми. У метасвідомості суспільств (від традиційних до постіндустріальних) вкарбувалося ставлення до держави як до певної «сили», що уособлено в двох проявах в правлінні правителя та знеособленої ролі управління – державного апарату.

Практично у всіх традиційних суспільствах домінував вимушений принцип побудови управлінських відносин у системі ([індивід– суспільство] – держава), що відбилося у таких теоріях держави, як: теологічна, класова, суспільного договору та інші. Різноманітність підходів до концептуальних засад державного регулювання економікою свідчить про широке поле для наукових пошуків та отримання важливих наукових результатів. Таким чином питання дослідження сутнісних засад кратологічного підходу державного регулювання економікою потребує поглибленого вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження засад державного регулювання економікою з застосуванням кратологічного підходу здійснювалося в наукових роботах Т Дашо [2], Б. Дем'яненко [3], В. Тімашова [8] та ін. Їх праці були присвячені дослідженню взаємодії держави та громадянського суспільства, кратології політичного владарювання суспільними справами в транзитній/модернізованій країні, розвитку кратологічних знань в Україні тощо.

Мета дослідження. Враховуючи сказане, метою дослідження даної роботи є дослідження сутнісних засад кратологічного підходу державного регулювання економікою.

Основні результати дослідження. Аналіз значної кількості джерел з питань розвитку держави в системі економічного управління показав, що можна виділити кілька сучасних підходів до тлумачення сутності і ролі держави в умовах сучасності. Одним з таких є кратологічний підхід, котрий серед існуючих підходів вирізняється своєю цілісністю та різноманітністю охоплення.

У сучасних науково-методичних розробках щодо визначення сутності і функцій держави [1; 6] активно застосовується кратологічний підхід, за яким держава досліджується в аспекті так званого «трикутника» зв'язків [влада – держава – право] (Рис. 1.)

У цьому інституціонально-правовому «трикутнику» укладено певний сенс кожного елемента:

- влада розуміється як:

а) право та можливість керувати, розпоряджатися чимось/кимось, управляти іншими; здатність і можливість одних здійснювати свою волю щодо інших, робити визначальний вплив на їх поведінку і діяльність, використовуючи при цьому авторитет, право, насильство та інші засоби [3, с. 6];

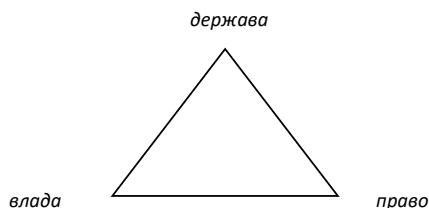


Рис. 1. «Трикутник» зв'язків [влада – держава – право], побудовано автором за [1; 6]

б) політичний устрій;

в) державна влада (законодавча, виконавча, судова);

г) військова могутність (військова влада) тощо;

- право визначається як продукт влади та одночасно її обмеження щоб запобігти свавілля владних структур. При цьому існують різні позиції стосовно взаємодії держави як владної структури і права: держава має домінувати над правом [2, с. 113-122] чи право має домінувати над державою. (рис. 2.)



Рис. 2. Варіанти взаємодії держави і права, побудовано автором за [2]

Право виступає, відмічає О. Цельов, є «...не тільки базою, фундаментом формування державної влади, воно виступає також основним засобом як регулювання державної влади, так і самої діяльності держави. Крім цього, право є тим кордоном, вихід за який позбавляє державу її сутності та призначення» [10, с.15].

Між тим, як справедливо зауважує Ю. Цуркан-Сайфуліна, у системі [держава – влада – право] існує як пряма, так і обернена залежність цих інститутів. «...Влада наповнює правові веління силою, відмічає вчена, а право забезпечує легальний статус і встановлює правила реалізації влади. Їх взаємодія і взаємопроникнення відбувається в межах такого специфічного політико-правового інституту як держава» [9, с. 21-47]. Держава і право, додає О. Лебедева, знаходяться одне з одним у функціональній єдності: одне передбачає інше, одне є елементом іншого» [4].

Недооцінка чи ігнорування наявності оберненої залежності інституціональних зв'язків в розгорнутій системі взаємодій [держава (влада – право) – громадське суспільство] з неминучістю приводить до деформацій: держави як керуючої підсистеми, її владно-правового механізму (влада – право), що діє у всіх сферах життя суспільства, так і суспільства як керованої підсистеми, яка має сформувати власні механізми саморозвитку;

- «держава» у науковій літературі трактується як:

1) організація політичної влади, що підкреслює владну пріоритетність офіційної форми організації влади в управлінні суспільством серед інших суб'єктів політичної системи. З цим визначенням держави пов'язане роз'яснення співвідношення інститутів «політична влада», «влада» і «суб'єкти влади» достатньо цікаво визначено у працях вітчизняних вчених [7; 3]. Поняття «політична влада», відмічає Б.Дем'яненко, означає «...право і можливість одних повелівати, розпоряджатися й управляти іншими; здатність і можливість одних здійснювати свою волю щодо інших, робити визначальний вплив на їх поведінку і діяльність, використовуючи при цьому авторитет, право, насильство та інші засоби» [3, с.6].

Теоретики кратології характеризують політичну владу як розробку і впровадження у життя політичних програм усіма суб'єктами політичної системи, а також різними неформальними угрупованнями за допомогою правових і політичних норм. При цьому, сучасні кратологи відмічають, що:

а) політична влада здійснюється на трьох рівнях: держави (основний рівень); політичних партій та громадських об'єднань; органів місцевого самоврядування [7];

б) політичну владу доцільніше розглядати як різновид влади. Відповідно до цього підходу не всі форми влади відносяться до політичних, існують також економічна, соціальна, духовна влади [3; 8, с. 178-184];

в) доводячи кратологічні дослідження до рівня індивідів, ми можемо сказати, політична влада реалізуватиметься ще й на індивідуальному рівні (нанорівні). У цьому плані ми згодні з В. Тімашовою, яка до підвидів політичної влади включає державну владу, владу органів самоврядування, партій і груп тиску, політичних лідерів, засобів масової інформації [8, с.179], хоча, на нашу думку, влада засобів масової інформації скоріше має відношення до духовної влади, проте, це зауваження не є категоричним, адже духовна влада може використовуватися з метою посилення політичної чи економічної влади;

2) апарат влади характеризує безпосереднє втілення політичної влади в державному апараті. У разі такого розгляду, відмічається у науково-методичній літературі, часто не враховується діяльність системи органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів. Абсолютизація влади апаратом означає використання важелів влади в управлінні, створення виключних привілеїв державно-управлінськими структурами кронічного типу [10. С.14-17];

3) політична організація панівного класу, що, незважаючи на багатоголосу і різнобічну критику, має реальне підтвердження. Кронічні державно-управлінські структури мають також економічні основи своєї появи - кронічний (кумівський) капіталізм, в умовах якої успіх у бізнесі залежить від особистих зв'язків бізнесменів з державними службовцями щодо отримання ліцензій, державних замовлень, субсидій тощо. Такі напівкорупційні зв'язки породжують плутократичну форму державного правління, за якої основним суб'єктом влади виступає верхівка панівних класів;

4) політична організація всього суспільства (контраверсія класового визначення держави) [5; 6; 4].

Висновки. В статті здійснено дослідження сутнісних засад кратологічного підходу державного регулювання економікою. На підставі виділених сучасних підходів до тлумачення сутності і ролі держави в умовах сучасності, встановлено, що кратологічний підхід вирізняється своєю цілісністю та різноманітністю охоплення.

В статті досліджено інституціонально-правовий «трикутник» зв'язків [влада — держава — право] та розкрито певний сенс кожного елемента на засадах кратологічного підходу.

1. Вашенко К, Корнієнко В. Політологія для вчителя. Держава як базовий інститут політичної системи. URL: https://we.kb.posibnyky.vntu.edu.ua/fmib/13vashenko_politologiya_dlya_vchitelya/8..htm
2. Дашо Т. Держава та громадянське суспільство: правова взаємодія. Держава та громадянське суспільство: правова взаємодія. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки. 2017. № 861. С. 113-122
3. Дем'яненко Б.Л. Розвиток кратологічних знань в Україні. Корсунь-Шевченківський: ФОП Гаврищенко В.М., 2011. 794 С. , с.6];
4. Лебедева О.В. Співвідношення держави та права: теоретико-правовий аналіз. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/5860/1/10%20-%202%286%29%20-%2022.pdf>.
5. Поняття і ознаки держави. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-1552.html>
6. Теорія держави та права. Мультимедійний навчальний посібник. Національна академія внутрішніх справ. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/tdp-new/info/lection/lec1/tema1_16.html;
7. Теоретична кратологія https://pra.pp.ua/1118_21.html
8. Тімашова В.М. Кратологія політичного владарювання суспільними справами в транзитній/модернізованій країні. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія «Політологія». 2014. № 2 (21). С. 178-184
9. Цуркан-Сайфуліна Ю. В. Зв'язок влади і права у концепціях юридичного позитивізму. Актуальні проблеми політики. 2019. Вип. 64. С. 21-47
10. Цельєв О. В. Способи впливу права на державу. Наукові записки. National University of Kyiv-Mohyla Academy. 2014. Том 155. Юридичні науки. С.14-17

1. Vashchenko K, Kornienko V. Politologiya dlia vchytelia. Derzhava yak bazovyi instytut politychnoi systemy. URL: https://we.kb.posibnyky.vntu.edu.ua/fmib/13vashenko_politologiya_dlya_vchitelya/8..htm
2. Dasho T. Derzhava ta hromadianske suspilstvo: pravova vzaïemodiia. Derzhava ta hromadianske suspilstvo: pravova vzaïemodiia. Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Seriiia : Yurydychni nauky. 2017. № 861. S. 113-122
3. Demianenko B.L. Rozvytok kratolohichnykh znan v Ukraini. Korsun-Shevchenkivskyi: FOP Havryshenko V.M., 2011. 794 S. , s.6];
4. Lebedieva O.V. Spivvidnoshennia derzhavy ta prava: teoretyko-pravovyi analiz. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/5860/1/10%20-%202%286%29%20-%2022.pdf>.
5. Poniattia i oznaky derzhavy. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-1552.html>
6. Teoriia derzhavy ta prava. Multymediiniy navchalnyi posibnyk. Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/tdp-new/info/lection/lec1/tema1_16.html;
7. Teoretychna kratolohiia https://pra.pp.ua/1118_21.html
8. Timashova V.M. Kratolohiia politychnoho vladariuvannia suspilnymy spravamy v tranzytinii/modernizovanii kraini. Visnyk Natsionalnoho universytetu «Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho». Seriiia «Politologhiia». 2014. № 2 (21). S. 178-184
9. Tsurkan-Saifulina Yu. V. Zviazok vlady i prava u kontseptsiiakh yurydychnoho pozytyvizmu. Aktualni problemy polityky. 2019. Vyp. 64. S. 21-47
10. Tseliev O. V. Sposoby vplyvu prava na derzhavu. Naukovi zapysky. National University of Kyiv-Mohyla Academy. 2014. Tom 155. Yurydychni nauky. S.14-17